

А. Велиховська, к.п. н., доцент кафедри природничо-математичної освіти та ІТ Миколаївського ОІППО

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СЕРВІС: ДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Метою статті є обговорення особливостей призначення і використання соціально-педагогічних сервісів, їх організаційної побудови, основних характеристик, що відрізняють їх від інших смислових просторів і специфікують їх згідно мети забезпечення появи досвіду в суб'єктів освітнього процесу

Ключові слова: соціально-педагогічний сервіс, смислові простори, мережна спільнота, освітні мережі.

А. Велиховская

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО СЕРВИС: ДИДАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

Аннотация. Целью статьи является обсуждение особенностей назначения и использования социально-педагогических сервисов, их организационного построения, основных характеристик, отличающих их от других смысловых пространств и специфицируют их согласно цели обеспечения появления опыта в субъектов образовательного процесса

Ключевые слова: социально-педагогический сервис, смысловые пространства, сетевая сообщество, образовательные сети.

A. Velihovska

SOCIAL AND EDUCATIONAL SERVICE: DIDACTICAL ASPECTS

Abstract. The article aims to discuss the purpose and use of features of social and educational services, their organizational structure, the main characteristics that distinguish them from other semantic spaces and specifies their appearance under the goal of business experience in the educational process

Keywords: social and educational services, semantic space, network community educational network.

Сучасний етап розвитку ІТ- технологій спричинив незворотні зміни у сферах існування сучасного знання, комунікації, передачі та використання цих знань. Відбувається не тільки прискорення процесів переміщення інформації з однієї точки в іншу, змінюються також форми подачі, способи організації і механізми розроблення нових проектів в області знання і комунікації. Нові системи телекомунікації створюють доступні джерела інформації. Будь-які інформаційні потоки – образи, звуки, тексти – перетворюються в серію цифр, що не визначаються більше через категорії лінійного часу та місця в просторі. Знання стає доступним будь-кому, у будь-який час, не залежно від міста перебування¹.

¹ *Забродська Л. М.* Сучасні інформаційно-комунікаційні технології в освіті: навч.-метод. посібник» / Л. М. Забродська. 2011. – С. 120.

Актуальність. Знання – це організована інформація. Здобуття професійних знань у ВНЗ відбувається з опануванням способів організації навчальної інформації, що зумовлює підвищення якості освіти. Одним із напрямів розв'язання проблем підвищення якості освіти є розвиток соціально-педагогічних сервісів – головних функціональних компонентів освітньої системи, досягнення на цій основі нового інноваційного професійного рівня освітнього процесу. Саме процеси формування соціально-педагогічних сервісів стають фундаментом якісних реформ, що відбуваються зараз в системі національної освіти, які ініціюють формування відкритого навчального середовища засобами мережних технологій, а також сучасного інструментарію їх розбудови та забезпечують якісно новий рівень готовності суб'єктів освітнього процесу до комунікацій в педагогічних спільнотах².

Наукове опрацювання загальної проблематики застосування сучасних ІТ-технологій із метою підвищення ефективності професійної діяльності та тенденцій їх розвитку досліджено в працях Д. Армея, В. Бикова, К. Гаджієва, Л. Забродської, С. Колівера, Є. Малкіна, П. Мерлоу, П. Солейна, С. Хілдебранда, Г. Фокіна та ін. Якщо говорити безпосередньо про стан дослідження технологій надання соціально-педагогічного сервісу системі вищої освіти, то дана проблематика нині залишається мало дослідженою.

Метою статті є обговорення особливостей призначення і використання соціально-педагогічних сервісів, їх організаційної побудови, метою використання яких є вдосконалення та формування педагогічних середовищ різного предметного спрямування, підвищення на цій основі рівня фахової майстерності педагогів.

Виклад основного матеріалу.

Сервіс (з англ. «service») переводиться як «служба» або «послуга». Часто ці терміни використовуються як синоніми. У той же час деякі фахівці розрізняють термін «служба», з одного боку, і терміни «сервіс» і «послуга», з іншою. Під «службою» розуміється мережний компонент, який реалізовує деякий набір послуг, а «сервісом» називають опис того набору послуг, який надається даною службою. Соціальний сервіс (СС) – це сервіс створення віртуальних особистостей які мають можливість здійснювати комунікацію між собою, пріоритет полягає у використанні продуктів діяльності його користувачів.

Ознаками СС можна вважати наявність профайлу користувача, можливості здійснення комунікацій між членами спільноти, можливість встановлення зв'язку між користувачами і т. і. На нашу думку, враховуючи факт різноманітності СС і мереж, академічне визначення поняття «соціальність» у віртуальному просторі повинно знаходитися скоріш у філософській площині, ніж у технічній.

² *Веліховська А. Б.* Використання педагогічного потенціалу соціальних сервісів для підвищення рівня професійної майстерності вчителів математики // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи. – 2013. – Вип. 42. – С. 36-38.

Мережа в соціології – це група індивідів, що мають можливість взаємної комунікації і обміну інформації між собою. Мережа може бути жорсткою і закритою, може бути широкою і відкритою. Але в обох випадках знання про те, що ми маємо справу з мережею, обумовлює наші знання про характер поведінки суб'єктів усередині цієї соціальної спільноти заснованої на флуктуації інформації всередині неї. Соціальні мережі (СМ) знаходяться у тісній взаємодії з інфраструктурними комунікаційними мережами, які не мають відношення до персонального обміну, враховуючи багаторівневість інфраструктурних технологічних засобів та рівня комунікації. На нашу думку, всі соціальні об'єднання і категоризації є мережами³.

Для декларації самостійного поняття «мережної спільноти» досить уявити структуру, в якій кожному елементу і комплексу елементів спільноти поставлено у відповідність деяке число – маємо матрицю, що є математичним виразом організації мережі (елементами матриці є назви «IP-адрес» з відповідною архітектурою).

СМ в Інтернет – це «соціальний сервіс», де головним контентом є відносини між віртуальними особистостями (аккаунтами користувачів). В Інтернеті «соціальність» є там, де веб-сервіс передбачає проєкцію реальної або віртуальної особистості на її аккаунт. Про людину може розповісти персональна сторінка сервісу для спілкування (контакт, однокласники), а може аккаунт у рамках відео сервісу, фото-хостінга або соціальних закладок.

Соціально-педагогічний сервіс (СПС) – це інтерфейс між споживачем освітніх послуг і постачальником цих послуг (службою), який реалізовано як у професійній діяльності педагогічних працівників, так і в соціумі шляхом сучасних освітніх комунікацій.

Ідея розвитку СПС не є новою, проте вона не завжди розглядалася в площині освітньої діяльності, зокрема як базова дослідницька категорія, що впливає на професіоналізм освітян та як така, що забезпечує конкурентоспроможність вищих навчальних закладів (ВНЗ).

З урахуванням попиту викладачів ВНЗ як соціально-педагогічної групи (авторська редакція) та комунікативних особливостей їх спілкування, така взаємодія має відбуватися, на нашу думку, в площині взаємодії низки системоутворюючих процесів (полів, середовищ), які є «практиками» або соціальними універсами, автономними та відносно незалежними. Водночас вони є такими, що впливають один на одного «особливо непомітними структурами», якими є відносини між щойно переліченими полями. «Соціальне поле є місцем дій і протидій, скоєних агентами, що володіють постійними диспозиціями, які деяким чином засвоєні в ході досвіду перебування у даному полі»⁴.

³ Castells M. Materials for an exploratory theory of network society. - Brit. J. of Soc., 2000, N 51, - p.5-24.

⁴ Bourdieu P. Les Regles de l'Art. Genese et structure du champ litteraire – Paris: Seuil, 1992. – P. 255.

Каскадна структура освітньої мережі (ОМ) засвоюється сучасним суспільством. Приєднуючись одна до одної, «освітні одиниці» утворюють різні конфігурації, що сприймаються як різноманітні каскади, що формуються горизонтально-комунікативними організаціями та ієрархічно-бюрократичними лініями соціальної організації. Ієрархічна організація, діючи командно, має за основу координацію й інформованість, а не інструменти соціального насильства. На кожному з вертикальних рівнів створено горизонтальні мережі (неформальні), що утворюють багаторівневі каскади⁵. На індивідуальному рівні це проявляється в поступовому підвищенні статусу особистості в суспільстві.

СМ, що формуються на основі комп'ютерних мереж схожі з вільно розгалуженим кореневищем або «різоною». Але така точка зору охоплює лише територіально-логічний аспект комп'ютерної мережі. Інший аспект інформаційно-часовий, що описує рух і життя інформаційних потоків у мережі, що уподібнені «смысловим структурам книги» – гносеологічному конструкту⁶.

Педагогічна сфери людської діяльності є «рухомою» мережею, організованою навколо інтегрованої системи електронних засобів зв'язку. Йдеться про мережні середовища, як деякий уніфікований простір людської діяльності. Такий простір, на нашу думку, є диверсифікованим, він має свої специфічні сегменти і аудиторії. Символічний простір, сформований і структурований як рухомий і диверсифікований гіпертекст (поле реальної віртуальності), з якого ми «черпаємо» символи і знаки.

Наявність ОМ вказує на можливість принципово іншої педагогічної позиції в рамках сучасної освіти. Прийнято вважати, що викладач – це суб'єкт навчальної діяльності у ВНЗ, який викликає зміни у свідомості студентів за допомогою організації особливих умов і здійснення деякої освітньої технології. За умови, що мережа є інструментом конструювання суб'єктивності, традиційна педагогічна позиція піддається змінам і модифікації. Викладач у такому контексті міняє свою функцію – з формування ідентичності особистості студента на організацію середовища для її формування.

ОМ забезпечує координація процесу власного створення, основне завдання якого – зробити так, щоб освітнє середовище з'явилася і викликала ряд ефектів, які не були заданими заздалегідь і тому не очікувані, але, тим не менш, підкоряються загальним принципам диференціації та плюралізму. Форма мережі не важлива для нього, і більше того, він не може її задати апріорі, тому що дає змогу соорганізовуватися і взаємодіяти різними практикам, які ніколи не бувають повністю завершені і в результаті не дають

⁵ Назарчук А. В. Теорія комунікації в сучасній філософії / А. В. Назарчук – М., 2009. – С. 46-52.

⁶ Назарчук А. В. Соціальне время и соціальне пространство в концепції мережевого общества. Вопросы философии. / А. В. Назарчук. – М., 2012, – №9. – стр. 56-66

завершитися іншим практикам. Тим самим викладач ВНЗ перестає бути зберігачем освітньої реальності, він створює умови для появи нових освітніх середовищ, які сприймаються нами як комунікативний феномен, саме вони є одним із чинників, що входять до складу СПС, який є частиною такого відкритого середовища (рис. 1).

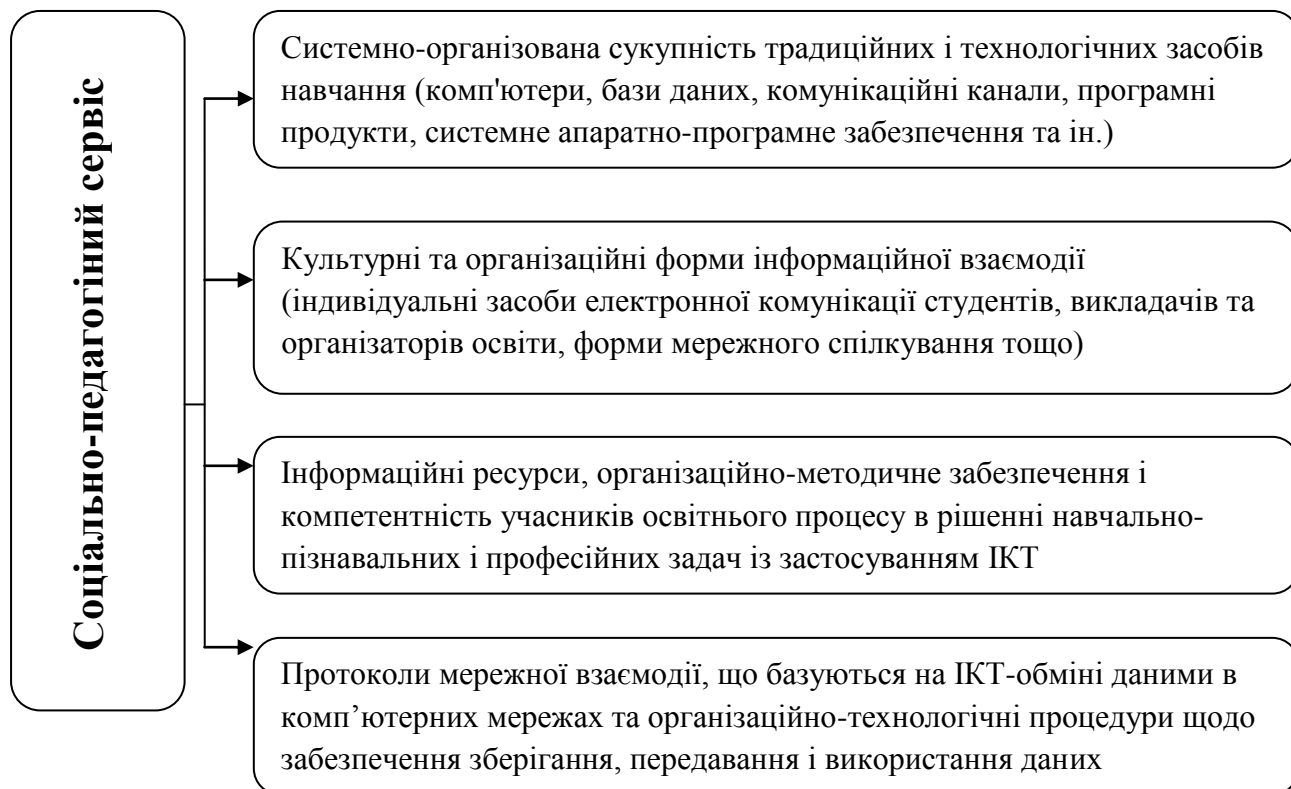

Рис. 1. Структура соціально-педагогічного сервісу

Функціонування СПС забезпечується засобами мережної взаємодії та користувачами і визначається такими факторами: здійсненням інформаційної взаємодії користувачів як між собою, так і з екранними представниками досліджуваних об'єктів; впливом на процеси чи явища, навчальні сюжети, що протікають і розвиваються на базі використання розподіленого інформаційного освітнього ресурсу; можливістю працювати в умовах реалізації вбудованих технологій навчання, орієнтованих на навчання закономірностям даної конкретної предметної області. Функціонування СПС повинно відповідати законодавству України⁷.

Навчально-методичні ресурси, що входять до складу СПС повинні відповідати вимогам: комплектності оснащення освітнього процесу з урахуванням досягнення цілей і планованих результатів освоєння основної освітньої програми відповідного ступеню освіти; якості забезпечення освітнього процесу з урахуванням досягнення цілей і планованих результатів освоєння основної освітньої програми відповідного ступеню освіти.

⁷ Веліховська А. Б. Використання педагогічного потенціалу соціальних сервісів для підвищення рівня професійної майстерності вчителів математики // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи. – 2013. – Вип. 42. – С. 34-35.

З метою забезпечення якісного функціонування СПС для різних груп користувачів (викладачів, студентів) необхідно: забезпечити рівний доступ різних соціальних груп до будь-яких форм отримання освіти, в тому числі і через Інтернет-ресурси та «вирівняти» освітні можливості; створити умови для практико-орієнтованого навчання; сформувати високий рівень інформаційної культури суб'єктів ОС; створити умови для переходу на сучасні засоби навчання, зокрема використання Інтернет-ресурсів; активізувати творчу, дослідницьку діяльність студентів; підвищити рівень мотиваційних процесів; сприяти переходу на якісно новий діагностичний контроль за процесом і результатами якості отриманої освіти, на основі комп'ютерних технологій; подолати університетську дезадаптацію шляхом надання рівного доступу до освітніх та Інтернет ресурсів.

До ресурсів СПС нами віднесено: електронні версії журналів, спеціалізовані сайти, офіційні сайти розробників програмних продуктів (де можна знайти інформацію щодо новинок в області того або іншого навчального предмета), електронна бібліотека, електронні версії методичних, пізнавальних та фахових друкованих видань, різні тематичні форуми, чати, досвід викладачів та продукти навчання студентів.

Таблиця 1.

Можливості освітнього процесу що здійснюється в мережі Інтернет із використанням соціально-педагогічного сервісу

Студентам	Викладачам
<ul style="list-style-type: none"> - забезпечує надання актуальної інформації про предметну область; - сприяє систематичній підготовці до навчальних занять; - містить необхідні нормативно-правові та навчально-методичні матеріали для вивчення дисциплін; - організовує зворотний зв'язок з викладачем; - забезпечує можливість зв'язку з єдиними базами і банками даних; - здійснює системний, поетапний контроль, що включає як самоконтроль, так і зовнішній контроль з боку викладача і інших членів навчального процесу 	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечує максимальний спектр форм і прийомів навчання, що відповідають потребам і очікуванням студентів із різними стилями навчання і провідними репрезентативними системами; - сприяє ефективній організації аудиторної та самостійної роботи студентів; - містить засоби для розробки і впровадження в навчальний процес навчально-методичного матеріалів; - створює умови для постійного вдосконалення власної професійної діяльності засобами Інтернет-технологій

Формування і використання СПС, а також розширення освітнього середовища забезпечує реалізація принципів відкритої освіти, використання сучасних методів і засобів ІТ- технологій. Наявність такого сервісу забезпечує реалізацію різних цілей, траєкторій і стратегій навчання і формування професійних якостей студентів, для забезпечення адаптації

компонент до індивідуальних можливостей і потреб учасників навчально-виховного процесу⁸. Можливості, що надають учасникам освітнього процесу що здійснюється в мережі Інтернет із використанням соціально-педагогічного сервісу подано в таблиці 1.

Головні відмінності, які характеризують процес навчання в освітньому полі, що утворює СПС:

- навчання проходить як в неформальному, так і формальному режимах;
- інформаційні ресурси СПС з навчальних дисциплін постійно оновлюються і їх кількість зростає в геометричній прогресії;
- взаємокомпенсаторна активність (суб'єкти навчання обмінюються інформацією і посиланнями на освітні ресурси);
- розвиток освітнього середовища шляхом створення навчальних програмних засобів як форми самостійної, курсової, дипломної роботи;
- впроваджується ціннісна форма спілкування, де всі суб'єкти навчального процесу є рівноправними членами освітнього простору;
- міжособистісне спілкування стає відкритим і відбувається у формах співробітництва, співтворчості, що повністю відповідають парадигмі гуманістично-орієнтованого процесу навчання⁹.

СПС не є кимось заданим і не нав'язується ззовні суб'єкту або групі. Він виступає продуктом спільного конструювання в рамках актуальної комунікації, і тому його не можна розглядати окремо від тих ситуацій, в яких він генерується, і тих ефектів, які він генерує. Водночас, такий сервіс – це те поле, в якому відбуваються трансформації досвіду та ідентичності учасників освітнього процесу. Він є головним інструментом і сукупним ефектом трансформацій, що забезпечує подолання обмеженості способів трансформаційного «самоопису». Даний процес є результатом спільного здійснення безлічі диференційованих і локальних практик.

Незважаючи на свою невизначеність СПС конструюються в середовищі освіти, мають ряд характеристик, що відрізняють їх від інших смислових просторів і специфікують їх згідно мети забезпечення появи досвіду в суб'єктів освітнього процесу.

Соціально-педагогічний сервіс є частиною локальної символічної практики. Освітнє середовище, що продукується СПС не протиставить себе практиці. Такий сервіс, будучи предметом конструктивної активності,

⁸ Биков В. Ю. Відкрите навчальне середовище та сучасні мережні інструменти систем відкритої освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/703/1/2.pdf>

⁹ Веліховская А. Б. Социально-педагогический сервис в контексте развития профессионализма педагогических работников. «Problems of correlation of informational interactions and educational technologies in social relation». Peer-reviewed materials digest (collective monograph) published following the results of the LXXV international Research and Practice Conference and I stage of the Championship in Pedagogical and Psychological sciences (Landon, January 27–February 03, 2014) | The International Academy of Science and Higher Education; Organizing Committee: T. Morgan (Chairman), D. Zhytnior, S. Godvint, A. Tim, S. Serdechny, L. Streiker – Landon: IASHE, 2014. – P. 28-31

виникає на стику різних практик, елементи якого є включеними в поле цієї практики в якості продуктів або принципів побудови діяльності.

СПС є динамічним і невизначеним утворенням. Будучи множиною, що утворюється безліччю практик і ситуацій, середовище СПС постійно трансформується, оскільки усі його елементи вступають у нові відносини і утворюють нові форми. В силу цього поняття «соціально-педагогічний сервіс» не піддається простій об'єктивації та віднесено нами до неформалізованих понять, а саме не має характеристик, що вказують на його можливу природу оскільки природа середовища є предметом постійного конструювання і перетворення комунікацій.

СПС дестабілізує ситуацію. Освітнє середовище по відношенню до даної освітньої ситуації виступає дестабілізуючим фактором, тому що вказує на локальність цієї ситуації і показує реальність інших ситуацій. Зокрема воно не може бути когнітивним конструктором, до якого в повній мірі не можна застосовувати закони пізнання зовнішнього світу. Середовище СПС не можна вважати пов'язаним із безліччю смислових вад (лакун) конкретної ситуації. Воно вказує на ті чинники, яких у даній ситуації відсутні, але спроможні впливати, породжуючи кризові збудження.

СПС вміщує безліч символічних практик, які не є однорідним середовищем множини практик або сукупністю атомізованих полів. Це особливе утворення (смислова структура), яка встановлює горизонт цих практик – власний горизонт в якості локальної тотальності. За цих умов кожна окрема практика починає «осмислювати себе», виходячи з принципової різноманітності та відмінності способів осмислення реальності.

СПС вимагає самовизначення. Такий сервіс характеризується спрямованістю не на зовнішні форми вираження і дії, а на внутрішні форми взаємодії учасників освітнього процесу. Ця спрямованість відрізняється тим, що у контексті розвитку його практик має місце не форма взаємодії, а потенційні напрями їх трансформації, зокрема перетворення власної активності і конструювання нової інтерпретації досвіду. Середовище взаємодії суб'єктів освітнього процесу, виходячи з власної нестійкості, зумовлює появу нових практик як здобуття нової ідентичності.

СПС є образом можливого. Середовище СПС не дає практикам бути замкнутими в рамках поля наявних смислів і вимагає виходу за межі прийнятих і однозначних інтерпретацій. Воно пропонує образ можливого, який суміщає різні потенціальні ситуації як конструювання образу, що протистоїть існуючій практиці та змушує її виходити за власні межі і розробляти інші проекти.

Освітнє середовище СПС функціонує як конструкт спільної уяви (образ нереального всередині практики) в рамках безлічі символічних практик як опис символічної реальності у власному розумінні. З іншого боку, це уявний простір впливає на них і виступає «посередником» в їх трансформації і комунікації. Взаємодія між різними практиками буде ефективною за умови коли формування досвіду буде здійснюватися не стільки на рівні реальних

значень, скільки в області уяви, що відкриває нові можливості, надлишкові для конкретної прагматики тієї чи іншої символічної практики¹⁰.

Таким чином «ідеальний» СПС, що охоплює весь освітній простір суспільства і має доступ до будь-якої його ділянки, подібний до нервової системи гігантського організму. За умови його здатності з'єднуватися всі інформаційні кластери забезпечення освітніх мереж виявляється доступним всім. Водночас це забезпечує зберігання інформації про всі «стани» освітньої мережі та миттєво реагувати на зміни у будь-якій з її ланок. Ця мережа є керованою й отримує «управлінський вплив» шляхом статистично збалансованих коливань.

Висновок. Дослідження організаційного аспекту соціально-педагогічного сервісу дало змогу узагальнити та систематизувати особливості його застосування в освітньому середовищі ВНЗ, а саме:

- наявність умов, що: сприяють виникненню і розвитку процесів навчальної інформаційної взаємодії між студентами, викладачами і засобами інформаційно-комунікаційних технологій; формуванню пізнавальної активності суб'єктів навчання, за умови наповнення компонентів сервісу предметним змістом; здійснення діяльності з інформаційним ресурсом деякої предметної області за допомогою інтерактивних засобів ІТ; організація самостійної, інформаційно-пошукової, науково-дослідної роботи суб'єктів навчання з формування у них певних знань і умінь із визначеної предметної області в процесі вирішення освітніх завдань.

- забезпечення інформаційної взаємодії між користувачами і об'єктами предметного середовища за допомогою інтерактивних ІТ-технологій, що взаємодіють із ними як із суб'єктами інформаційного спілкування і особистістю та відображає закономірності відповідної предметної області (або областей).

Розвиток СПС забезпечує для ВНЗ можливості здійснювати в електронній (цифровій) формі наступні види діяльності: планування освітнього процесу; розміщення і збереження матеріалів освітнього процесу, в тому числі – робіт студентів і викладачів, інформаційних ресурсів, що використовуються учасниками освітнього процесу; фіксацію перебігу освітнього процесу і результатів освоєння основної освітньої програми загальної середньої освіти; взаємодія між учасниками освітнього процесу, в тому числі – дистанційне за допомогою мережі Інтернет, можливість використання даних, сформованих у ході освітнього процесу для вирішення задач управління освітньою діяльністю; умовно контрольований доступ учасників освітнього процесу до інформаційних освітніх ресурсів у мережі Інтернет (обмеження доступу до інформації, несумісної з завданнями

¹⁰Гусаковский М.А., Костюкевич С.В., Яценко Л.А. Университет как центр культуропорождающего образования. Изменение форм коммуникации в учебном процессе / Монография// М. А. Гусаковский, Л. А. Яценко, С. В. Костюкевич и др.; Под ред. М.А.Гусаковского. - Мн.: БГУ, 2004. - 279 с. - (Universitas).

духовно-морального розвитку і виховання студентів); взаємодія освітньої установи з органами, що здійснюють управління у сфері освіти і з іншими освітніми установами, організаціями.

Література

1. Забродська Л. М. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології в освіті: навч.-метод. посібник» / Л. М. Забродська. 2011. – С. 120.
2. Веліховська А. Б. Використання педагогічного потенціалу соціальних сервісів для підвищення рівня професійної майстерності вчителів математики // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи. – 2013. – Вип. 42. – С. 36-38.
3. Castells M. Materials for an exploratory theory of network society. - Brit. J. of Soc., 2000, N 51, - p.5-24.
4. Bourdieu P. Les Regles de l'Art. Genese et structure du champ litteraire – Paris: Seuil, 1992. – P. 255.
5. Назарчук А. В. Теорія комунікації в сучасній філософії / А. В. Назарчук – М., 2009. – С. 46-52.
6. Назарчук А. В. Соціальне время и соціальне пространство в концепції мережевого общества Вопросы философии. / А. В. Назарчук. – М. : 2012, – №9.– стр. 56-66.
7. Веліховська А. Б. Використання педагогічного потенціалу соціальних сервісів для підвищення рівня професійної майстерності вчителів математики // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи. – 2013. – Вип. 42. – С. 34-35.
8. Биков В. Ю. Відкрите навчальне середовище та сучасні мережні інструменти систем відкритої освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/703/1/2.pdf>
9. Веліховская А. Б. Социально - педагогический сервис в контексте развития профессионализма педагогических работников. «Problems of correlation of informational interactions and educational technologies in social relation». Peer-reviewed materials digest (collective monograph) published following the results of the LXXV international Research and Practice Conference and I stage of the Championship in Pedagogical and Psychological sciences (Landon, January 27–February 03, 2014) | The International Academy of Science and Higher Education; Organizing Committee: T. Morgan (Chairman), D. Zhytnior, S. Godvint, A.Tim, S. Serdechny, L. Streiker – Landon: IASHE, 2014. – P. 28-31.
10. Гусаковский М.А., Костюкевич С.В. Яценко Л.А. Университет как центр культуропорождающего образования. Изменение форм коммуникации в учебном процессе / Монография// М. А. Гусаковский, Л. А. Яценко, С. В. Костюкевич и др.; Под ред. М.А. Гусаковского. - Мн.: БГУ, 2004. - 279 с. - (Universitas).
- 11.